

Žurkas

– Klusu! Tu dzirdi? Dzirdi! Tā atkal ir viņa, – vecis satriekts izdvesa un ierāvās vēl dziļāk atzveltnes krēslā, it kā gribētu paslēpties.

Uz gaišbrūnā rokoko galdiņa, kuru tas ķēms ietiepīgi atteicās man pārdot, baltā šķīvi ar zilu maliņu dzisa kāpostu zupa.

– Tu dzirdi? Nu, dzirdi taču? Tā ir viņa, vai ne?

Atklāti sakot, es neko nedzirdēju. Izņemot, protams, ierastos pilsētas trokšņus aiz loga. Tomēr, saprazdams, ka runāt pretī veltīgi, piekrītoši pamāju ar galvu.

Acis izvalbījis, vecis saspringti klausījās. Nevarēja saprast – tās ir halucinācijas, vecuma plānprāts vai viņš patiešām kaut ko dzirdēja. Kaut ko tādu, ko neviens cits nespēja saklausīt.

– Labāk ēdiet, – klusu sacīju, vērodams izdilušos pirkstus, kuri žņaudzīja lētu alumīnija karoti. Nezin kāpēc šī roka man atgādināja vistas kāju – gari, liki nagi un ar plānu, caurspīdīgu ādu pārvilkti dzeltenī skrīmšļi.

– Ēdiet, ēdiet! Zupiņai nav ne vainas. Laba kāpostu zupiņa, speciāli jums vārīta, – lai viņu neuztrauktu, iecietīgi turpināju.

Izskatījās, ka briesmas ir pāri un vecis patiesi pamazām nomierinās. Vismaz, noliecies pār šķīvi, grasījās jau strēbt to kāpostu pļuru, bet kas tev deva... Karote palika pusceļā. Mirkli tas sastindzis sēdēja, turēdams to iepretim

mutei, tad pēkšņi salēcās, zupa no karotes izlija klēpī, un viņš sāka kliegt.

– Atkal! Atkal viņa! Nu, tagad tu taču dzirdi? Tagad tu dzirdi?

Man sanāca dusmas.

– Liecieties mierā – nekā tur nav!

– Ir gan! – viņš turpināja kliegt, mēģinādams paslēpties atzveltnes krēslā un uz visām pusēm šķiezdams siekalas.

Galīgi traks. Jo vairāk centos iestāstīt, ka tās ir tikai iedomas, jo vairāk viņš ārdījās, kļiedza un rupji lamājās, piedevām vēl, bailēs spirinoties, gandrīz apgāza galdiņu ar visu šķīvi. Līdz beidzot saniknojies sāka man sviest ar grāmatām, kuras grāba tieši no grāmatplaukta sev aiz muguras, pēc katra tāda metiena pazudams milzīgajā atzveltnes krēslā kā ierakumā, lai brīdi vēlāk, galvu no tā izbāzis, mēģinātu sataustīt nākamo grāmatu. Par laimi, necik tālu viņš tās nespēja aizsviest, tomēr vienalga grāmatas lidoja pa gaisu – vairāk apdraudēdamas zupas šķīvi nekā mani, un tikt galā ar večuku nebija iespējams, ja vien negribēju pāriet atklātā tuvčīnā.

Atlika vienīgi ķert manā virzienā lidojošās grāmatas un klusībā sodīties par mātes nožēlojamo cilvēkmīlestību un nesavtību, kas tai lika rūpēties par šo veco ķēmu, lai nabaga līdzcilvēku pamestais onkulītis, tā teikt, nenosprāgtu badā. Tieši tāpēc man gribot negribot vismaz pāris reižu nedēļā, pēcpusdienās ejot uz darbu, nācās stiept līdzīgi termosu ar siltām pusdienām. Tiesa, arī man bija savi apsvērumi, bet tie iepretim mātes nesavtībai drīzāk bija absolūti savtīgi. Lai gan laika gaitā un sevišķi pēdējos gados, bezjēdzīgi mainot dzīvokļus, no veča agrākās godības daudz kas bija zudis, tomēr, labi gribot, šo to te vēl dabūt varēja. Kaut vai tas pats gaišbrūnais galdiņš. Katra pēdējos gados pie

turības tikuša “biezā” sapnis. Oriģināla manta. Nedaudz to sakopjot, varēja tīri labi nopelnīt.

Es nikni paskatījos uz veci. Par laimi, viņš sāka pagurt. Vairs nebļāva un nelamājās – tikai klusu pie sevis idēja.

Tad, pagaidījis, kamēr atkal nolieku tam priekšā šķīvi ar zupu, kuru uz kaujas beigām ar gudru ziņu biju novācis no galdiņa, viņš raudulīgā balsī sacīja:

– Man vairs nav spēka. Es domāju, ka beidzot izdevies no tās aizbēgt. Šis ir ceturtais dzīvoklis triju gadu laikā. Padomā tikai... Un katrs nākamais sliktāks par iepriekšējo... Bet no viņas nav iespējams tikt vaļā – tā visur nāk man līdzi. Lai kur arī ietu, tā man seko. Parasti sākumā it kā nav, bet atliek iedomāties, ka beidzot esmu ticis no tās vaļā, lai šī atkal būtu klāt. Un tad tikai ņemas grauzt. Caurām dienām, caurām naktīm. Grauž tā, ka galva plīst pušu. Tu to nespēj saprast.

Apklusis vecis beidzot ķērās pie padzisušās kāpostu zupas. Viņš nevis ēda, bet drīzāk rīšus rija, ar kreiso roku norausdams no vaigiem tur neesošās asaras. Es zināju, ka tūlīt sekos stāsts par žurku. Par žurku, kas uzradusies pirms gadiem pieciem sešiem vai vēl agrāk un tagad neliek viņu mierā. Turklāt līdz pat šim brīdim tā arī nebija skaidrs – runa par vienu vienīgu žurku vai veselu plānprātīgu žurku baru, kas pēdējos gados vajā večuku.

Katrā ziņā laika gaitā žurka šajos stāstos no parasta grauzēja bija pārtapusi velnišķīgā briesmonī. Biju simtprocentīgi pārliecināts, ka patiesībā te darbs psihiatram, jo vecis par žurkām, kas viņam seko no viena dzīvokļa uz nākamo, stāstīja tik detalizēti un tēlaini, it kā tas būtu pats par sevi saprotams.

– Tu zini, ko šī pasākusi pēdējā laikā? – viņš vaicāja, vēl arvien šļurpstinādams auksto kāpostu zupu.

– Nē! – atbildēju.

– Tā maita velkas man līdzī pa ielu. Aste vien kustas. Cilvēki bēg kā no vājprātīgā, izliekas nepazīstam. Bijušie draugi, paziņas un pat kaimiņi pārstājuši sveicināt.

– Tas nevar būt.

– Var gan! – Viņš uz mirkli pacēla acis no zupas šķīvja.
– Nesveicina! Iet garām un izliekas nepazīstam.

– Tā ir viņu darīšana, bet es nekad mūžā neesmu redzējis cilvēku, kuram pa ielu pakaļ skrietu žurka. Tas nevar būt! Nevar būt, un viss!

– Vienalga pēdējā laikā viņa kļuvusi pavisam nekautnīga, – večuks paliek pie sava. Var redzēt, ka tam patiešām bail, un uz brīdi man viņa kļūst žēl.

– Tas vēl nebūtu nekas, ka dienā vazājas visur līdzī. Daudz briesmīgāk ir naktīs. Tikko noliekos gulēt, tā šī uzreiz klāt. Tup un skatās tādām zvērojošām acīm. Taisni bail, ka nepieķeras pie rīkles. Un galvenais, ka nekas nelīdz. Var slēgt durvis ciet, cik uziet, – viņa vienalga tiek iekšā. Nesa protu, kā, bet viņa vienmēr tiek iekšā. Un ar katru nakti lien arvien tuvāk galvgalim. Pēdējā laikā nemaz nedomā aizmigt. Es nedēļām neesmu gulējis. Bail acis aizvērt. Bet šī tikai lien arvien tuvāk un tuvāk. Zini, man ir aizdomas, ka viņa grib tikt klāt manām smadzenēm. Nemaz nesmejies. Neko vairāk – vienīgi ielīst paurī un tikt klāt smadzenēm, – vecais čukstus pabeidza, piesizdams ar pirkstu pie pieres.

– Nevēlaties vēl zupiņu? – vaicāju, saskalinādams termosu.

Viņš, apmierināti krekstēdams, pamāja ar galvu un, nemaz nesagaidījis, kamēr izleju visu pārpalikumu, ar skubu sāka ēst.

Šis šķīta vispiemērotākais brīdis, tāpēc, cik iespējams vienaldzīgi, teicu:

– Pārdodiet man savus ordeņus.

– Ordeņus? – viņš nesaprata vai arī izlikās nesaprotam.
– Kam tev vajag ordeņus?

– Ja reiz gribu pirkt, tad acīmredzot vajag. Iespējams, ka drīz tie atkal nāks modē.

Vecis šķībi uz mani paskatījās un klusēdams strēba tālāk kāpostu zupu.

– Nu padomājiet, ko jūs ar tiem iesāksiet? – nelikos mierā. – Dāvināsiet muzejam. Jāsmejas! Tad jums vajadzēs siki un smalki izstāstīt, kā pie tiem tikāt, un diezin vai tas būs labi, ja skatās no šodienas viedokļa. Neaizmirstiet, ka tos, ko jūs dēvējat par bandītiem, tagad sauc par nacionālajiem partizāniem. Vai varbūt domājat, ka bērēs ordeņus nesīs uz atlasa spilventiņiem un pionieriem, kas stāvēs godasardzē, no brīnumiem acis būs kvadrātā. Velti. Nekas neiznāks. Tie laiki pagājuši. Vakardienas pionieri tagad kolekcionē dzelzs krustus, tāpēc nekādas godasardzes nebūs, tāpat kā nebūs atlasa spilventiņu. Gaisā neviens nešaus, izjustus atvadu vārdus neteiks, un tas gods, ar kādu vēl pirms pāris gadiem jums līdzīgos izvadīja pēdējā gaitā, šodien nevienam vairs nespīd. Pats taču labi zināt? Zināt taču, vai ne? Tāpēc pārdodiet ordeņus. Es samaksāšu.

– Man nevajag tavu naudu.

– Tā viss nesakiet. Nauda vienmēr noder. Necik vērti tie ordeņi gan nav, bet arī maza nauda tā pati nauda vien ir. Varēsiet nopirkt žurku slazdu.

– Es teicu – man nevajag tavu naudu.

– Labi, tad sarunāsim, ka es pats atvedu žurku slazdus. Foršus, jaunus slazdus tieši no bāzes, bet jūs man par to ordeņus.

– Ko tu esi uzēdies tiem ordeņiem? – večuks bezmaz raudāja. – Tas ir vienīgais, kas man palicis. Domā par velti glabāju? Pagaidi, kamēr nomirstu. Tik un tā viss paliks tev, jo jūs ar māti esat vienīgie... – viņš sāka šņukstēt un,

meklēdams kabatlakatu, apgāza šķīvi, izliedams uz brūnā galdiņa kāpostzupas pārpalikumu.

– Uzmanīgāk! – es iesaucos, pielēkdams kājās, bet bija jau par vēlu.

“Ja viņš tuvākajā laikā nenosprāgs,” iešāvās prātā, “visas šīs grabažas varēs izmest ārā, jo tās zaudēs jebkuru vērtību un nevienam vairs nebūs vajadzīgas.”

Skaļi izšņaucis degunu, vecis ar puņķaino kabatlakatu ņēmās slaucīt galdu, izsmērējot uz tā visu, kas bija palicis pāri no kāpostu zupas. Plānprātīgais sadists! Neatceros, ka savu mūžu būtu redzējis kaut ko tik pretīgu.

– Labāk paņemiet lupatu, – izgrūdu caur zobiem.

– Nevaru. Lupata ir virtuvē, – večuks šļupstēja. – Bet virtuvē dzīvo viņa, un viņai nepatīk, ka es tur eju.

– Kāda viņa?

– Nu žurka taču.

Klusēdams aizgāju uz virtuvi, sameklēju lupatu, kas laikam kalpoja trauku dvieļa vietā un, atgriezies istabā, noslaucīju galdu.

– Nav tur nekādas žurkas.

– Nerunā muļķības! – Viņš sāka smieties. – Žurka dzīvo virtuvē. Es to skaidri zinu. – Un tūlīt pat činkstošā balsī turpināja: – Par ko man tāds sods? Kāpēc es nevaru dzīvot tāpat kā citi veči? Pasēdēt zabegalovkā, iedzert savu sotaku, aizbraukt makšķerēt... Pat naudas tam man pietiktu... Bet es nevaru. Pasaki, pirms tā maita nav padarījusi mani galīgi traku. Ko tādu esmu nogrēkojies?

– Jūs man vaicājat?

– Jā.

– Kā lai es zinu. Labāk pavaicāriet pats sev.

– Tātad arī tu domā, ka man nevajadzēja toreiz piekrist?

– Neko es nedomāju.

To sakot, ievēroju, ka viņš aizvēris acis un dīvaini sastingušajā sejā kustas vienīgi lūpas, bet balss skan it kā no tālienes, it kā tā nemaz nebūtu viņa balss, it kā nomaldījusies, apputējusi un nogurusi skaņa, izlauzusies cauri laikam, meklētu savu vietu šodienā. Čerkstoši vārdi griezīgi šķēla gaisu.

– Bet viņi toreiz atnāca un teica, ka man nav citas izejas. Viņi bija trīs un prašņāja, kur ir Augusts. Es neko par brāli nezināju. Es domāju, ka brālis ir pagalam. Vai nav vienīga – kritis, nošauts vai kā citādi gājis bojā. “Nē,” viņi smējās, “kā par nelaimi, jūsu brālis ir dzīvs. Viņš ir mežā pie tiem tur...” Kā tu teici tagad tos sauc? Par partizāniem, par nacionālajiem varoņiem? Bet toreiz tiešām sauca par bandītiem... – Večuks uz brīdi atvēra acis.

Istabā smirdēja pēc izlietās kāpostu zupas.

Atvēris acis, viņš turpināja stāstīt:

“Un tāpēc,” svešinieki teica, “jūsu pienākums tagad mums palīdzēt. Ne tikai brāļa, bet arī sevis dēļ. Padomājiet, padomājiet labi – mēs nekur nesteidzamies,” viņi teica, un es sapratu, ka man nav citas izejas.

Istabā iestājās nospiedošs klusums. Man kļuva neomulīgi.

– Ko es varēju darīt? Viņi bija trīs, un man nebija citas izejas. Nu nebija, ka es tev saku, ja negribēju, lai mani tūlīt paņem ciet. Tolaik cilvēki pazuda, ka ne gailis pakaļ nedziedāja. Vai tu maz vari iedomāties, ko tas nozīmē?

– Nevaru, – atbildēju.

Tā bija taisnība.

– Nu redzi. Man neatlika nekas cits kā piekrist. Ne jau uzreiz. Man ļāva padomāt. Es padomāju un beigu beigās piekritu. Likās, gan jau pēc tam... gan jau vēlāk kaut kā. Bet nebija vairs nekāds vēlāk.

– Tātad jūs nodevāt savu brāli?

– Nē, es viņu nenodevu! – vecis iekliedzās, beidzot plati ieplezdams acis. – Viņš pats nošāvās. Bunkurā. Kad mežs jau bija aplenkts.

– Pieņemsim, – es sacīju, jo negaidot manī pamodās interese. – Un kas notika tālāk.

– Drīz vien sapratu, ka nekad mūžā netikšu no viņiem vaļā. Velti mainīju darbavietas, pārcēlos no pilsētas uz pilsētu. Viņi visur mani atrada, parādīdamies brīžos, kad vismazāk tos gaidīju, – vecis stāstīja. – Un tad viņi atgādīnāja par brāli. Teica, vai tiešām gribot, lai cilvēki to uzzina, un vēl teica, ka mans pienākums taču esot tiem palīdzēt, līdz beidzot kļuva skaidrs, ka nav jēgas slapstīties. Nekur es nevarēju aizbēgt. Viņi bija visur – daudz vairāk, daudz stiprāki un daudz gudrāki, nekā sākumā domāju. Man atkal nebija izejas.

– Un jūs kļūvāt par stukaču? *Sorry*, tagad gan saka pieklājīgāk – ziņotāju.

– Labāk es, nevis kāds cits.

– Tā teikt, sākāt sadarboties ar čeku?

– Sāku gan.

– Vēlreiz *sorry*, tagad reizēm saka arī – drošības orgāniem. Turklāt ar varu jums neviens to nespieda darīt. Rokas laukā nelauza un nagus nost nemauca.

– Nē, ko tu! Bet tā vismaz dažam labam varēja palīdzēt. Tikai, no Dieva puses, nevienam to nesaki. Es tev to stāstu tikai aiz cieņas pret tavu māti.

Jutu, ka manas izredzes dabūt ordeņus nemaz nav tik sliktas.

– Klusu! – Vecais pēkšņi salēcās, bailīgi apkārt skatīdamies. – Vai tu neko nedzirdēji? Man izklausījās, – tā atkal bija viņa.

– Nē, nē! Nekā tur nav, – es steigšus izgrūdu.

Kā par brīnumu, šoreiz viņš noticēja, tāpēc centos pēc iespējas ātrāk pavērst sarunu sev vēlamā virzienā.

– Un ordeņus, tos arī jūs saņēmt par ziņošanu? Tā sakot, ietirgojāt pret dzīviem cilvēkiem. Interesanti...

– Ko tu! – viņš neļāva man pabeigt. – Pirmo ordeni es dabūju vēl četrdesmit otrā gada oktobrī pēc kaujām pie Demjanskas. – Zini, kur tas ir?

– Nē, – godīgi atzinos.

– Netālu no Staraja Rusas. Pēc šīm kaujām no mūsu vada dzīvi palika tikai kāds pusducis vīru, toties vācieši no katla laukā netika un nosprāga tur kā blaktis. Bet vēlāk... Vēlāk es strādāju dažādos atbildīgos amatos. Pat ļoti atbildīgos. Un ordeņus saņēmu par priekšzīmīgu darbu.

– Līdz ar apziņu, ka pārējo liktenis atkarīgs no jūsu labvēlības. Neko teikt – labs darbs, – es nikni teicu, jo mani kaitināja veča spītība, ar kādu tas sargāja savu ordeņus. Pats ietirgojis tos pret ļaužu dvēselēm un tagad vēl negrib man pārdot. Nekas, gan es tikšu tiem klāt. Beigās pats būs laimīgs, ka var atdot par pusvelti, par velti... Jā, par velti es tos pievākšu, un viņš nedabūs ne kapeiku.

Tikmēr vecis savā aizsmakušajā balsī runāja tālāk, it kā neko nebūtu dzirdējis.

– Tiesa, viņi man palīdzēja iekārtoties darbā. Bet tikai iekārtoties... Es strādāju, sevi nežēlodams. Lai šodien kāds padara tik daudz, cik es toreiz. – Tad, vaicājoši paskatījies uz mani, vēl piebilda: – Un tomēr man liekas – labāk taču, ka tas biju es, nevis kāds cits. Kā tu domā?

– Es domāju – tiem cilvēkiem, kuri cieta, tas bija vien-alga. Starp citu, zināt, ka tagad tādus kā jūs grasās tiesāt? Vecis vāri pasmaidīja.

– Es zinu. Skaidrs, ka zinu.

Šķiet, pirmo reizi, kopš te piestaigāju, redzēju viņu smaidām. Tas izskatījās tik nedabiski, ka apjuku.

– Ko viņi ārdās? – Vecis norādīja uz kaktā sakrautajām avīzēm.

– Kā to saprast! – vaicāju.

Viņš turpināja smaidīt. Āra trokšņi bija pierimuši, istabā valdīja pilnīgs klusums, un es dzirdēju, ka virtuvē patiešām kaut kas skrapstinās. Nograbēja trauki, pa galdu aizripoja tukša pudele, un iešņirkstējās metāls, it kā ar nagiem kāds skrāpētu izlietni.

– Kur viņi bija agrāk, – vecis nikni teica, – visi šie varoņi, bļauri un āksti.

No kurienes tie pēkšņi uzradās. No gaisa nokrita. Nē taču. Arī viņi nāk no tās pašas pagātnes, no kurienes es. Ja ne gluži viņi paši, tad viņu vecāki, vecvecāki... Tāpēc... Kā tur teikts Bībelē? Netiesājiet citus, lai paši netaptu tiesāti! Jo mūsu nākotne patiesībā ir mūsu pagātne. Bet pagātne ir nākotne. Un varbūt tieši tāpēc var izrādīties, ka mums nemaz nav nākotnes, – vecis gurdi nomurmināja. Viņa acīs atkal parādījās drudzains spīdums, un, ierāvis galvu plecos, tas no jauna paslēpās atzveltnes krēslā. Es sapratu – sarunu turpināt ir bezjēdzīgi.

Atvadoties viņš bailīgi skatījās laukā pa logu, kur sāka krēslot agrs ziemas vakars. Nezin kāpēc šķita, ka redzu to pēdējo reizi.

Tā arī bija. Pēc nedēļas viņš jau bija miris. Piekļājbības pēc aizgāju uz bērēm. Kā jau paredzēju, nebija ne orķestra, ne godasardzes, ne atlasa spilventiņu ar ordeņiem. Pie kapa salīgi drebinājās kādi astoņi cilvēki, no kuriem divi bija kaprači. Zārku pat netaisīja vaļā. Runāja, ka līķi uzgājuši tikai pēc vairākām dienām, kad tas jau bija sācis trūdēt un to varēja saost kāpņu telpā. Tomēr trakākais – runāja, ka žurkas izgrauzušas miroņa seju. Mani tas

nepārsteidza, jo pats savām ausīm taču dzirdēju, kā šīs ņēmās pa virtuvi.

Ordeņus, kurus vecais atteicās man pārdot, es tiešām dabūju par velti. Varētu pat teikt – es tos mantoju, kā bija paredzēts viņa pašrocīgi uzrakstītajā testamentā. Mantoju kopā ar gaišbrūno rokoko galdiņu un pārējām grabažām, no kurām dažas bija itin vērtīgas. Tagad tās piederēja man. Ar visām blaktīm, kodēm un žurkām. Ar blaktīm un kodēm tiku galā samērā viegli, galvenokārt pārdodot iegūtās mantas naudīgiem klientiem, kas bija gatavi par tām maksāt, bet žurkas nevienam tik vienkārši nevarēja iesmērēt. Tāpēc itin drīz sapratu, ka velti esmu apsmējis veco vīru. Arī es tagad reizēm virtuvē dzirdu divainus trokšņus, un naktīs ir tāda sajūta, it kā cauri tumsai kāds mani vērotu.

1991. gada aprīlis, maijs